

Дослідження з визначення рівня сформованості мовної компетенції семикласників

Валентина ТКАЧЕНКО,

методист вищої категорії з української мови КП «Центр науково-освітніх інновацій та моніторингу»

Мовна культура – це надійна опора у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів, у вихованні діяльного, справжнього патріотизму.

В.М. Русанівський

З огляду на новітні тенденції розвитку освіти в Україні та світі, важливим на сьогодні є набуття особистістю ключових компетентностей, формування системи цінностей, що визначають її здатність успішно діяти у відповідних життєвих і навчальних ситуаціях. Головним освітнім результатом є становлення сучасної людини, її світогляду і активної громадянської позиції як необхідних передумов для інтегрування в соціокультурне середовище. Здобуті освітні цінності та сформовані компетентності дають можливість молодій людині творчо реагувати на виклики сучасності, усвідомлювати свою роль у суспільстві й загалом у світі.

Нині однією з ключових компетентностей визнають спілкування державною мовою. Надважливим завданням навчання української (державної) мови в загальноосвітніх навчальних закладах є формування мовної компетенції, що робить особистість здатною до творчої перетворювальної діяльності в усіх сферах людського життя.

Відповідно до Концепції загальної середньої освіти, посилюється розвивальне, практичне і виховне спрямування мовно-літературної освіти, формування у процесі вивчення всіх предметів мовної культури особистості.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти одним із завдань освітньої галузі «Мови і література» в основній школі є формування в учнів мовленнєвої культури. Основною метою навчання рідної мови, що визначено в чинній програмі з української (рідної) мови для

шкіл з українською мовою навчання, є формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності, що забезпечує належний рівень комунікативної компетенції. Водночас одним із головних завдань навчання української мови в основній ланці середньої загальноосвітньої школи є ознайомлення з мовною системою як основою для формування мовних умінь і навичок, зокрема граматичних, лексичних, стилістичних.

Культура мовлення є складовою мовної змістової лінії, призначення якої реалізується у процесі засвоєння учнями системних знань про мову. На основі цих знань у них формуються відповідні уміння та навички як засіб пізнання, спілкування, самовираження людини (мовна компетенція). Упродовж навчання учні засвоюють норми української літературної мови. Проте оволодіти мовною системою – це означає не просто її знати, а передусім свідомо використовувати як знаряддя для вдосконалення власного мовлення. Володіння еталонною літературною мовою є ознакою високоосвіченої особистості. Отже, формування навичок культури мовлення сприяє мовленнєвому розвитку учня.

На виконання наказу Головного управління освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 26 квітня 2011 р. №116 «Про організацію та проведення моніторингового дослідження з культури мовлення учнів 7-х класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва» 24 травня 2011 р. було проведено дослідження з культури мовлення.

Це дослідження з культури мовлення учнів 7-х класів ґрунтувалося на таких концептуальних засадах:

- відстеження рівня сформованості мовної компетенції, аналіз одержаних результатів є необхідною умовою забезпечення якості мовної освіти, її проектування;
- використання тестів у процесі моніторингового дослідження забезпечує технологічність

процесу, його повторюваність та структурування результатів;

- тестові завдання прикладного характеру дають змогу виявити і посилити практичну спрямованість змісту мовної освіти.

Предметом дослідження було визначено рівень сформованості мовної компетенції учнів 7-х класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва.

Чи не вперше в практиці використання тестових технологій у вітчизняній школі було обґрунтовано, розроблено та впроваджено технологію визначення за допомогою тестів рівня сформованості вмінь і навичок з культури мовлення (мовної компетенції) учнів 7-го класу.

Для проведення моніторингового дослідження було поставлено такі завдання:

1. Теоретично обґрунтувати зміст тестів для оцінювання рівня сформованості умінь і навичок з культури мовлення учнів 7-х класів загальноосвітніх навчальних закладів.

2. Розробити та узгодити з учителями української мови та літератури й науковцями специфікацію тесту для моніторингового дослідження з культури мовлення.

3. Створити систему тестів для перевірки рівня сформованості умінь і навичок з культури мовлення учнів 7-х класів.

4. Провести тестування й оцінити за результатами виконання тесту рівень сформованості умінь і навичок з культури мовлення учнів 7-х класів.

5. Проаналізувати й узагальнити результати тестування учнів, зробити висновки.

6. Підготувати аналітичну довідку.

7. Розробити рекомендації для вчителів української мови та літератури щодо удосконалення мовної компетенції учнів.

8. Надати інформацію Головному управлінню освіти і науки та районним управлінням освіти, адміністраціям навчальних закладів за результатами дослідження щодо сформованості умінь і навичок з культури мовлення учнів 7-х класів.

9. Отримати інформацію про рівень складності та диференційної здатності завдань, необхідну для поповнення банку даних тестових завдань для подальших моніторингових досліджень.

10. Відпрацювати технологію та методологію проведення моніторингових досліджень рівня сформованості умінь і навичок з культури мовлення учнів 7-х класів.

11. Закріпити навички роботи учнів 7-х класів з матеріалами тестового зошита й бланком відповідей.

12. Формувати в учнів уміння працювати з завданнями практичного спрямування.

13. Розробити методичні рекомендації для вчителів та навчальний комплект для учнів – учасників моніторингового дослідження.

У моніторинговому дослідженні з культури мовлення взяли участь 3658 учнів 7-х класів 174

загальноосвітніх навчальних закладів десяти районів м. Києва.

Менш як половина учасників дослідження (42%) навчається в середніх загальноосвітніх школах, понад чверть (28,4%) – у навчальних закладах нового типу (гімназіях, ліцеях) і майже третина (29,6%) – у спеціалізованих середніх школах.

З метою одержання об'єктивної інформації про рівень сформованості умінь і навичок з культури мовлення (мовної компетенції) учнів 7-х класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва школярам було запропоновано два паралельні варіанти тесту, що містили по 18 завдань трьох рівнів складності (легкі, оптимальні, складні) та двох форм (14 завдань закритої форми, що передбачали вибір однієї правильної відповіді серед чотирьох запропонованих; 4 завдання на встановлення відповідності).

Зміст завдань відповідав чинній програмі з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів «Українська мова, 5–12 класи» і охоплював навчальний матеріал з культури мовлення, визначений програмою для 5–7-х класів.

Після проведення тестування отримано такі дані:

- результати виконання тесту кожним учнем за 12-бальною шкалою оцінювання;

- результати виконання кожного завдання тесту;

- кількість балів, яку набрав кожний учень;

- розподіл завдань за рівнем складності.

Приклади завдань:

1. Продовжте речення звертанням: «Доброго дня, ...»

А. Олексій Петрович; **В.** Олексіє Петровичу;

Б. Олексію Петрович; **Г.** Олексію Петровичу.

2. Укажіть правильно сформульований числовий вираз:

А. до трьохсот сорока восьми додати дев'яносто п'ять;

Б. від п'ятнадцяти цілих шість десятих відняти дванадцять;

В. до сімсот вісімдесять чотирьох додати сто шістдесят два;

Г. від дванадцятьох тисяч відняти п'ятдесят сім.

3. Укажіть рядок, у якому всі усталені вислови можна застосувати, коли говоримо про розумну людину:

А. зірки з неба знімає, макітра розуму, гаряча голова;

Б. розуму не позичати, золотий лоб, голова ціла;

В. не в тім'я битий, світла голова, наче всі розуми поїв;

Г. є олія в голові, живого ума, як Сіркові муху з'їсти.

4. Позначте дієслово, з яким треба вжити прислівник *вірно*:

А. сказати;

В. любити;

Б. зауважити;

Г. написати.

5. Укажіть рекламне оголошення, що НЕ містить граматичних помилок:

А.**Завітайте до книгарні
«Планета книги»!**

Тільки у нас – найбільш
різноманітніший вибір
світових і вітчизняних
бестселерів!

Адреса книгарні:

ТЦ «Всесвіт», 1 поверх

Б.**Обвал цін у магазині
«Тінейджер»!**

«Тінейджер» – це найбільш
широкий вибір одягу світових
брендів за найнижчими
цінами!

Адреса магазину:

ТЦ «Всесвіт», 2 поверх

В.**Замучив кашель?**

«Стопбронхіт» – один
із найкращих і найефек-
тивніших засобів, що
швидше всіх позбавить
від кашлю, і Ви знову змо-
жете вільно дихати.

Г.**Самий сучасний розва-
жальний комплекс!**

У ТЦ «Всесвіт» щоденно
на Вас чекають атракціо-
ни, розіграші, змагання.
Розваги на будь-який смак
і вік!

Г. Дівчина мріяла про кар'єру ведучої на телебаченні. Вона мала яскраву зовнішність, але мало хто її розумів, коли починала говорити. Тому щовечора, набравши повний рот горіхів, дівчина повторювала скоромовки. Нині вона успішна ведуча популярної телепередачі.

Аналіз розподілу результатів дослідження за рівнями навчальних досягнень учнів дає змогу зробити висновок, що уміння та навички з культури мовлення сформовано у семикласників переважно на достатньому (55,5%) і середньому (28,5%) рівнях (див. рис. 1).

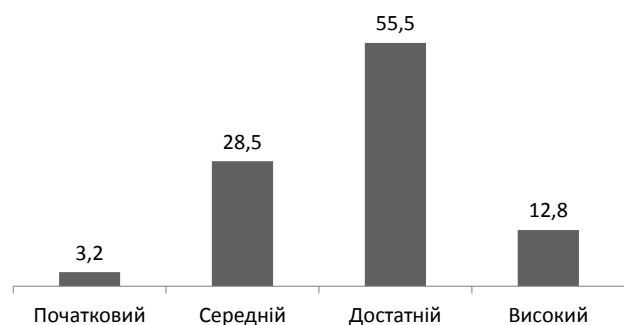

Рис. 1. Розподіл учнів 7-х класів за рівнями навчальних досягнень, %

Розподіл результатів тестування за стандартизованою шкалою від 1 до 12 балів подано на рис. 2.

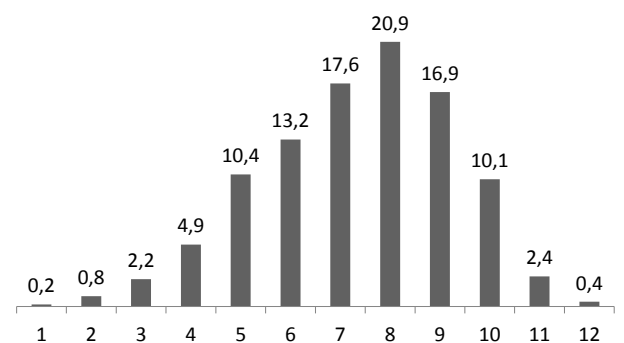

Рис. 2. Розподіл результатів тестування за 12-бальною шкалою оцінювання, %

Середній бал за тест становив 7,3 за 12-бальною шкалою оцінювання (див. табл. 1). Майже 97% семикласників отримали оцінки не нижчі, ніж 4 бали.

Найкращі результати виконання завдань тесту показали семикласники Шевченківського району м. Києва (7,8). Середній бал за виконання завдань тесту учнями чотирьох районів (Дарницького (7,1), Деснянського (7,1), Дніпровського (7,1), Печерського (7,2)) нижчий, ніж у цілому по місту (7,3).

У кожному районі м. Києва було виявлено загальноосвітні навчальні заклади, учні яких продемонстрували найкращі результати виконання завдань тесту (див. табл. 2).

6. Установіть відповідність між прийменниками і словосполученнями, де ці прийменники доречно вжити:

Прийменники   Словосполучення

1. через	А. ходити ... (малина);
2. з	Б. відпустка... (хвороба);
3. за	В. економіст ... (освіта);
4. у	Г. працювати... (вихідний день);
	Г. посібник ... (географія).

7. Установіть відповідність між випадками з життя та прислів'ями, що з ними співвідносяться:

Прислів'я   Випадок з життя

1. Усякий свого частя коваль.	А. У міській газеті було надруковано замітку про фірму з продажу комп'ютерної техніки. Ішлося про те, що начебто фірма продає несертифіковану продукцію. Через місяць у цій же газеті з'явилося спростування, проте продажі фірми все одно знизилися.
2. Що написано пером, не вивезеш і волом.	Б. На великій перерві в школі видавництво дитячої книги організувало веселі конкурси. Переможцям пропонувалися на вибір книжки. – Вибирай, яку ти книжку хочеш у подарунок, – сказали семикласнику. – А можна дві? – запитав хлопець. – Вони обидві цікаві.
3. Як мед, то ще й ложкою.	В. Почувши, що завтра буде контрольна робота, Катерина попросила однокласника: «Допоможи мені, будь ласка, підготуватися, а я той альбом з марками віддам, що тобі так сподобався». Після контрольної хлопець поцікавився, коли Катерина принесе обіцяний альбом. «Мама не дозволила», – відповіла дівчина.

Таблиця 1

Середній бал за виконання завдань тесту учнями 7-х класів за районами м. Києва

Райони м. Києва	Середній бал
Шевченківський	7,8
Голосіївський	7,5
Подільський	7,5
Святошинський	7,5
Оболонський	7,4
Солом'янський	7,4
Печерський	7,2
Дарницький	7,1
Деснянський	7,1
Дніпровський	7,1
У цілому по місту	7,3

Таблиця 2

Загальноосвітні навчальні заклади, учні яких отримали найвищий середній бал у відповідному районі м. Києва

ЗНЗ м. Києва	Середній бал
СШ №112 (Голосіївський район)	10,7
СЗШ №103 (Дніпровський район)	10,3
Політехнічний ліцей НТУУ «КПІ» (Солом'янський район)	10
НВК №123 (Подільський район)	9,8
Гімназія №143 (Оболонський район)	9,5
Гімназія «Апогей» (Святошинський район)	9,5
СШ №28 (Шевченківський район)	9,5
Гімназія №56 (Печерський район)	9,2
Гімназія №237 (Дарницький район)	9
СШ №307 (Деснянський район)	8,9

На високому рівні сформовані уміння та навички учнів з теми «Лексикологія» (78,5%), зокрема майже 93% семикласників уживають слова відповідно до їхнього значення, майже 90% знають значення слів іншомовного походження та визначають їх українські відповідники.

За результатами виконання завдання з теми «Ділові папери. Адреса» можна констатувати, що більш як 70% школярів знають правила оформлення реквізитів адреси на конверті.

Виконуючи завдання з теми «Морфологія», загалом учні продемонстрували достатній рівень навчальних досягнень. Так, найкраще (понад 90%) семикласники уміють граматично правильно будувати словосполучення із займенниками; також на високому рівні (понад 78%) сформовані навички вживання деяких прийменників з іменниками та числівників для позначення часу (годин). Найгірші результати продемонстрували школярі під час виконання завдань, що перевіряли рівень сформованості вмінь доречно вживати дієслова в наказовому способі відповідно до комунікативної ситуації мовлення (36,09%) та виправляти граматичні помилки у вживанні дієприслівників (41,03%).

Аналізуючи результати виконання завдань з теми «Фразеологія», потрібно зазначити, що на високому рівні (81%) в учнів 7-го класу сформовані уміння доречно використовувати прислів'я в мовленні. Проте певні труднощі виникли у школярів під час виконання завдання щодо значення фразеологічних зворотів. Лише 38,68% респондентів правильно вказали рядок, у якому всі усталені вислови можна вживати, коли йдеться про розумну людину.

Завдання, за допомогою яких перевірявся рівень сформованості вмінь і навичок з тем «Синтаксис» та «Орфографія», учні виконали на достатньому рівні (відповідно 54,27% і 48,7%). Результати виконання завдань тесту за навчальними темами подано в табл. 3.

Таблиця 3

Результати виконання завдань тесту за навчальними темами

Теми	Результати, %
Лексикологія	78,5
Ділові папери. Адреса	73,1
Морфологія	64,2
Фразеологія	59,9
Синтаксис	54,3
Орфографія	48,7

Результати дослідження рівня сформованості вмінь і навичок з культури мовлення учнів 7-х класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва дають підстави для таких висновків:

1. Уміння та навички з культури мовлення сформовано в учнів на достатньому та середньому рівнях, крім того, 68,3% семикласників отримали бали достатнього та високого рівнів навчальних досягнень.

2. Кожен п'ятий учень за виконання завдань тесту отримав 8 балів за 12-бальною шкалою оцінювання.

3. Найбільша кількість тестованих учнів 7-го класу навчається у середніх загальноосвітніх школах (42%).

4. Середній бал за виконання завдань тесту, одержаний учнями Шевченківського району, на 0,5 вищий, ніж у цілому по місту. Крім того, середній бал учнів таких навчальних закладів, як СШ №112 (Голосіївський район), СЗШ №103 (Дніпровський район), Політехнічний ліцей НТУУ «КПІ» (Солом'янський район), вищий, ніж 10 балів, за 12-бальною шкалою оцінювання.

5. Найкраще учні засвоїли теми «Лексикологія» (майже 80% семикласників виконали завдання з цієї теми) та «Ділові папери. Адреса» (понад 73% учнів правильно виконали завдання).

6. Водночас тестування виявило певні прогалини щодо сформованості вмінь і навичок учнів з культури мовлення, зокрема:

- вживання в мовленні наказового способу дієслів (36,1%);

- доречного використання фразеологічних зворотів у мовленні (38,7%);
- виправлення граматичних помилок у вживанні дієприслівників (41,0%);
- редагування текстів (48,7%).

На основі аналізу результатів проведення моніторингового дослідження з культури мовлення можна сформулювати рекомендації для вчителів, які викладають українську мову в загальноосвітніх навчальних закладах м. Києва, а саме:

1. Під час планування роботи на наступний навчальний рік передбачити час на ґрунтовніше вивчення навчальних тем, виконання завдань з яких викликало в учнів труднощі в ході тестування, а саме:

- «Морфологія» – вживання в мовленні наказового способу дієслів, дієприслівників;
- «Фразеологія» – вживання фразеологізмів у мовленні відповідно до їхнього значення;
- «Орфографія» – виявлення та усунення недоліків в усному та письмовому мовленні (редагування).

2. Посилити увагу до формування в учнів умінь застосовувати одержані знання для вирішення життєвих ситуацій (мовна компетенція).

3. У ході вивчення тем мовної змістової лінії більше уваги приділяти питанням культури мовлення, враховуючи найбільш поширені помилки в мовленні учнів.

4. Акцентувати увагу на формуванні навичок аналізу тексту, зокрема усуненні орфографічних, граматичних, лексичних і синтаксичних недоліків.

5. Систематично використовувати завдання в тестовій формі під час навчального процесу як ефективну форму тематичного та рубіжного контролю.

6. Удосконалювати в учнів навички роботи з тестовими матеріалами та машинозчитуваними формами (бланками відповідей).

7. На уроках та в позаурочний час створювати умови для стимулювання зацікавленості учнів у вдосконаленні власного мовлення відповідно до літературних норм української мови.

8. Урізноманітнювати форми і методи навчання та контролю рівня навчальних досягнень учнів.

Література

1. *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти* // Освіта України. – 2004. – №5.
2. *Українська мова, 5–12 кл.* [Електрон. ресурс]. – 2010. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/23-diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/4324>. – Назва з екрана.
3. *Культура мови на щодень* / за ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 2000.

Анотації

Валентина ТКАЧЕНКО

Дослідження з визначення рівня сформованості мовної компетенції семикласників

У статті представлено концепцію та результати моніторингового дослідження з культури мовлення, проведеного серед учнів 7-х класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва в 2010/2011 н.р. Наведено зразки тестових завдань, які були використані в цьому дослідженні. На підставі аналізу результатів дослідження сформульовано рекомендації вчителям української мови щодо вдосконалення мовної компетенції учнів.

Ключові слова: мовна компетенція, культура мовлення, тестові завдання.

Валентина ТКАЧЕНКО

Исследование по определению уровня сформированности языковой компетенции семиклассников

В статье представлены концепция и результаты мониторингового исследования по культуре речи, проведённого среди учащихся 7-х классов общеобразовательных учебных заведений г. Киева в 2010/2011 у.г. Приведены примеры тестовых заданий, использованных в данном исследовании. На основе анализа результатов исследования сформулированы рекомендации учителям украинского языка по совершенствованию языковой компетенции учащихся.

Ключевые слова: языковая компетенция, культура речи, тестовые задания.

Valentyna TKACHENKO

Research on determine the level of development of language competence of the pupils of 7th grades

The article presents concept and results of the monitoring research on the culture of speech conducted among the pupils of 7th grades of secondary schools of Kyiv in 2010–2011 school year. Providing examples of test items used in the mentioned research. On the basis of the analysis of the results of research are formulated recommendations the teachers of the Ukrainian language to improve language competence of the pupils.

Keywords: language competence, culture of speech, test items.